

AGATA GAJDEK

Katedra Agroekologii i Architektury Krajobrazu
Wydział Biologiczno-Rolniczy Uniwersytetu Rzeszowskiego
e-mail: gajdek.agata@gmail.com

ELEMENTY NATURALNE NA TERENACH ZABAW DLA DZIECI

Place zabaw – tak najczęściej nazywane są przestrzenie przeznaczone do bawienia się dzieci. Już samo sformułowanie przywodzi na myśl miejsca płaskie, wybetonowane, pozbawione zieleni czy obecności innych elementów naturalnych – jak zwierzęta czy woda. O ile przyjaźniej brzmi „ogród zabaw”, gdzie za parą słów może kryć się autentyczny tajemniczy ogród oferujący cień drzew, mnogość barw kwiatów, szum wody i ptasią muzykę, określaną wspólnie mianem „relaksacyjnej”.

Słowa kluczowe: plac zabaw, flora, fauna, woda

I. HISTORIA TWORZENIA TERENÓW ZABAW DLA DZIECI

Pierwszym miejscem zabaw – zarówno dzieci jak i dorosłych – był krajobraz naturalny, następnym ulica. Przestrzenie te dostarczały materiałów umożliwiających twórczą, rozwijającą zabawę:

- a. W trakcie pasienia krów zbierano kwiaty, trawy i robiono wianki, a w miejscach podmokłych koszyki, trzepakzki i czapki z sitowia. Z patyczków słomy – lalki, zwierzątka [1].
- b. Już małe dzieci usypują z piasku (...) różne „Stecki”, czyli dróżki i ścieżki, węże, koła, spirale itp. Robią to niekiedy wprost na ulicach i drogach wiejskich niebrukowanych [4].

Świat jednak – w rozumieniu ludzi i kultury – zmieniał się, ulice przestały być przestrzenią bezpieczną i przyjazną zabawie. Krajobraz naturalny w znacznej części opanowany został przez postęp cywilizacyjny. Zmieniały się zajęcia ludzi, sposób ich życia i odpoczynku. W połowie XIX wieku zaczęto projektować miejsca rekreacji i wypoczynku, a w całej historii ich tworzenia, szczególne miejsce zajmuje Park dra Henryka Jordana w Krakowie z połowy XIX wieku [5].

Następnym „kamieniem milowym” w historii placów zabaw, było stworzenie idei „przygodowych placów zabaw”. Miejsca te nazywane początkowo „śmieciowymi, pełnymi rupieci placami zabaw”, szybko zyskały swoich zwolenników. Umożliwiały bowiem twórczą, pełną przygód zabawę dostarczającą wielu pożytecznych umiejętności (np. współdziałanie w grupie, rozwiązywanie konfliktów, poznawanie praw fizyki) [5].

* *Pracę recenzował:* dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka, prof. Politechniki Krakowskiej

Po okresie wielu eksperymentów i prób projektowych, nadszedł czas na autorskie place zabaw, które odznaczały się ogromną pomysłowością i oryginalnością w podejściu do przestrzeni zabaw dziecięcych. Wśród najwybitniejszych projektantów wymienić należy: M. Paul Freidberg, Aldo Van Eyck, Isamu Noguchi, Richard Dattner, Alfred Trachsel [5].

Kolejnym przełomowym momentem w historii przestrzeni ludycznych była teoria Simona Nicholson'a z 1971 roku, w której dowodził, że dla dzieci najbardziej wartościowe tereny, to te które posiadają jak największą ilość „zmiennych”. W praktyce oznacza to, że zaczęto projektować takie miejsca zabaw, które umożliwiały dzieciom przekształcanie otoczenia, z którym się spotykały [8].

Najmłodsze teorie projektowe związane z placami zabaw, wskazują na potrzebę obcowania dziecka z naturalnym środowiskiem przyrodniczym. Historia zatacza krąg, upatrując w naturze optymalnych warunków rozwoju młodego człowieka.

II. RÓŻNORODNOŚĆ NA PLACACH ZABAW

Istnieją badania dowodzące, że ponad 90% współczesnych placów zabaw nie zaspokaja potrzeb zabawowych dzieci, które otwarte są na przygodę i kreatywną aktywność. Większość spotykanych realizacji jest oceniana wręcz jako *jednostronne i monotonne, niekiedy wręcz ogłupiające* [8].

Różnorodność środowiska, w którym odbywa się zabawa jest gwarancją jej optymalnego rozwoju i wzrostu. W trakcie komponowania terenów zabaw dla dzieci nie można zatem pominąć, tak istotnych elementów jak: krajobraz, rzeka, rzeźba terenu, roślinność [9]. Bezpośredni kontakt dziecka z naturą w miejscach zabaw wydaje się niezwykle istotny w kontekście narastających problemów społeczności, wśród których wymienia się wzmogoną komputeryzację zajęć i spędzanie zbyt małej ilości czasu na świeżym powietrzu.

III. FLORA

Odpowiednie komponowanie roślin na terenach zabaw dla dzieci daje możliwość tworzenia miejsc wyjątkowych, tajemniczych i ulubionych przez dzieci. Spośród wielu zalet roślin stosowanych w miejscach zabaw, wymienić należy [10]:

a. *Estetyka*. Mnogości barw, faktur, form i zapachów jakie oferują rośliny nie zastąpi żadna ilość rzeźb, sztucznych nawierzchni i materiałów. Jedynie natura rozwijająca się w nieprzewidywalny sposób stwarza możliwość komponowania żywych dzieł sztuki w postaci rabat, klombów, obwódek, żywopłotów itp. Czar roślin jest w stanie zaspokoić apetyt nawet najbardziej wybrednych pasjonatów piękna (w tym także dzieci). Zieleń w postaci naturalnej/swobodnej oraz ta formowana daje szansę na ciekawe komponowanie i dzielenie wnętrza ogrodowych.

b. *Edukacja i ekologia*. Każdy człowiek mieszkający i żyjący w mieście, co więcej nawet to miasto kochający, posiada w sobie naturalną tęsknotę z naturą, która przysparza mu wielu możliwości do nauki, przy tak zwanej „okazji” - bo przy wypoczynku. Szczególnie istotne zdaje się to być w stosunku do najmłodszych uczestników zabawy, którzy obserwując rośliny uczą się zjawisk towarzyszących zmieniającym się porom roku czy nawet dnia. Dzieci poznają różne faktury, zapachy, kolory, które pobudzają ich zmysły, a przez nie także wyobraźnię.

c. *Zabawa*. Istnieją poglądy, że dobrze zaprojektowana zieleń jest nawet w stanie zastąpić jakiegokolwiek wyposażenie w przestrzeniach przeznaczonych dla zabawy [10]. Nie wnikając w słuszność powyższego stwierdzenia, pewnym jest, że rośliny stwarzają wiele możliwości do zabawy. Krzewy mogą być miejscem kryjówek i narad, drzewa służąc mogą wspinaczkom i dawać taki materiał jak kasztany, żołądź, owoce jarzębiny, umożliwiające wiele innych zabaw. Łąka kwietna to obszar gier i zabaw zespołowych, oraz wylegiwania się w letnie, słoneczne dni. To tylko nieliczne przykłady atrakcji, jakie zaoferować może natura.

d. *Zdrowotna*. Miejsca zieleni w mieście w naturalny sposób są enklawami, w których zanieczyszczenie powietrza jest mniejsze, a hałas dobiegający z ciągów komunikacyjnych nie tak intensywny jak w innych obszarach miasta. Ponadto umieszczenie właściwych gatunków obfitujących w olejki eteryczne, korzystnie wpływa na układ oddechowy osób przebywających w ich sąsiedztwie.

Główną i najważniejszą zasadą doboru gatunkowego roślin przeznaczonych do zabaw (zwłaszcza dziecięcych) jest unikanie roślin trujących, lub takich, które posiadają niebezpieczne elementy – jak ciernie, kolce. Jednak i w tym wypadku nie należy popadać w skrajność i szanując zasadę „kontrolowanego ryzyka” pokusić się można o niewielką kępę pokrzyw czy pojedynczych ostów [2], które zwiększają szansę na przeżycie przygody, a kontakt z nimi nie będzie skutkiem chorób czy okaleczeń.

Drugą ważną zasadą jest stosowanie roślin odpornych na szkodniki i choroby oraz nie wymagające szczególnej pielęgnacji. Zieleń przestrzeni publicznych, inaczej jak ta w ogrodach przydomowych powinna być dostosowana do trudniejszych warunków bytowania.

Pośród roślin zalecanych w miejscach zabaw są [3]:

a. drzewa - dają cień, posiadają różne kształty liści, które jesienią przebarwiają się na różne barwy, oferują różne faktury i kolory kory; są źródłem żołądź, kasztanów i innych owoców. Gatunki: dęby (*Quercus sp.*), kasztanowce pospolite (*Aesculus hippocastanus*), klony pospolite (*Acer platanoides*), jarzębina (*Sorbus aucuparia*), brzozy (*Betula sp.*), sosny (*Pinus sp.*).

b. krzewy - są miejscami kryjówek, nadają przestrzeni charakteru tajemniczości, formowane mogą być stosowane jako żywopłoty lub sadzone w formie labiryntu. Gatunki: pęcherznice kalinolistne (*Physocarpus opulifolius*), pięciorniki krzewiaste (*Potentilla fruticosa*), perukowce podolskie (*Cotinus coggygria*), liliaki pospolite (*Syringa vulgaris*).

c. pnącza - mogą być stosowane jako rośliny okrywowe tam, gdzie niemożliwe jest użycie trawy (np. w miejscach silnie zacienionych), świetnie sprawdzają się w małych przestrzeniach, dają szansę stworzenia pionowych powierzchni zielonych. Gatunki: rdestówka (*Fallopia aubertii*), powojniki botaniczne (*Clematis sp.*), hortensja pnąca (*Hydrangea petiolaris*).

d. byliny - są najbardziej wymagającą grupą spośród omawianych, warto jednak po nie sięgnąć, gdyż to przede wszystkim one zapewniają dynamikę ogrodu, chociaż często tymczasowe, posiadają często najwięcej uroku skrytego w kwiatach, trawach i owocostanach. Gatunki: krwawnik wiązówkowaty (*Achillea filipendulina*), dąbrówka rozłogowa (*Ajuga reptans*), parzydło leśne (*Aruncus dioikus*), pysznogłówka (*Monarda hybrida*), tojeść kropkowana (*Lysimachia punctata*).

IV. FAUNA

Zwierzęta na placu zabaw są nierozzerwalnie związane z obecnością roślin. Zwierzęta są dodatkową atrakcją i możliwością obcowania z żywym światem natury, który zachwyca swym przepychem i bogactwem. Nie jest ideą, by z każdego placu tworzyć mini zoo lub inny zwierzyńiec, ale aby w miejscach zabaw planować warunki sprzyjające ptakom, dżdżownicom i innym drobnym zwierzętom.

Właściwy dobór gatunków roślin, oraz dodatkowo, umieszczenie takich elementów jak karmniki, budki lęgowe i poidelka sprawi, że ogród zabaw dziecięcych rozbrzmi trellami ptasich śpiewaków, ukrywających się wśród traw i gałęzi [6].

V. WODA

Dzieci kochają wodę i błoto, które są dla nich nieustanną inspiracją do tworzenia rzeczy nowych i przeżywania najprostszych (i zarazem najpiękniejszych) radości wynikających (po prostu) z taplania się [2]. Jednocześnie woda jest niezwykle cenionym elementem w przestrzeni. Nie tylko chłodzi, ale daje możliwość umycia rąk, a w sytuacjach idealnych nadaje się do spożywania. Ponadto nadaje miejscu szczególnego charakteru. Może stanowić zarówno fragment płaszczyzny poziomej, jak i ściany wnętrza a w postaci tradycyjnej fontanny – element wolno stojący.

Place zabaw spotykane najczęściej w przestrzeniach miejskich charakteryzujących się dużą ilością powierzchni utwardzonych, nieprzepuszczalnych i betonowych. Dzięki wodzie mogą stać się prawdziwymi oazami, gdzie rozkwita życie. Z jednej strony mowa tu o życiu roślin i ptaków, które dzięki wodzie będą miały zapewnione dogodniejsze warunki rozwoju, istotniejszy jeszcze jednak jest rozwój dzieci.

Woda jest tą szczególną materią, która oddziaływać może na wiele zmysłów. Płynąc – szumi i pluska, umieszczona w sadzawce (czy nawet najmniejszej kałuży) odbija niebo, a rozpryskując się – moczy, chłodzi i odświeża. Zmoczony piasek o wiele lepiej się lepi, a brudne ręce po intensywnej zabawie umyć można w tej samej wodzie [7].

W Polsce niewiele jest placów zabaw oferujących wodę, jednak w krajach zachodnich (zwłaszcza w Niemczech) rozwiązania takie są popularne i cieszą się dużym zainteresowaniem [7]. Zastosowanie wody na placu zabaw niewątpliwie wymaga przemyślnych decyzji, dokładanej analizy miejsca i oczekiwań przyszłych użytkowników, jednak trud ten warto podjąć, dla sukcesu jakim staną się szczere uśmiechy dziecięcych twarzy.

VI. PODSUMOWANIE

Środowisko przyrodnicze, jego poszczególne elementy posiadają niezwykle istotny wpływ na prawidłowe funkcjonowanie człowieka. Nie należy o tym zapominać w kontekście projektowania i aranżowania dziecięcych terenów zabaw, na których młodzi ludzie spędzają dużą część swojego wolnego czasu.

Flora, fauna, woda, a także rzeźba terenu, rodzaj zastosowanych nawierzchni i materiałów, z których wykonane są poszczególne urządzenia powinny mieć na celu optymalny, wszechstronny rozwój osób z nich korzystających.

VII. LITERATURA

1. Autor nieznany: Dziecko wiejskie. IX Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie. 1984.
2. Beltzig G.: Księga placów zabaw. tłum. Wiktorska-Święcka A. Wrocław. ss. 52. 2001.

3. Bojarczuk T., Rachwał L.: Dobór gatunkowy roślin na tereny zabaw dla dzieci. [w:] Zieleń miast i wsi, współczesna i zabytkowa. Sulechów 2007.
4. Chętnik A.: Twórczość ludowa Krupców w dziecinie sztuki. [w:] Polska Sztuka Ludowa. 1964.
5. Czapczyńska-Podolska M.: Ewolucja placu zabaw. Koncepcja przestrzeni zabaw dla dzieci w Europie i Stanach Zjednoczonych. [w:] Zieleń miast i wsi, współczesna i zabytkowa. Sulechów 2007.
6. Graszka-Petrykowski D.: Ptaki w twoim ogrodzie. Praktyczny przewodnik. Warszawa. 2008.
7. Komorowska A.: Idealne miejsce zabaw. [w:] Zieleń miejska. Bartczak M. Wyd. ABRYS. Poznań. Nr 2 (23). s. 40-42. 2009.
8. Kosmala M.: Powrót do źródeł, czyli zamiast placów zabaw budujemy ogrody dziecięce. Materiały Konferencji Naukowej „Zieleń w przestrzeni miejskiej – jakość i radość życia”. Związek Szkółkarzy Polskich. Agencja Promocji Zieleni. s. 23-32. Warszawa. 2003.
9. Kubus M.: Rustykalny ogród zabaw dziecięcych – kontakt z naturą przez zabawę. [w:] Zieleń miast i wsi, współczesna i zabytkowa. Sulechów. 2007.
10. Skórowska A.: Kompozycja roślin przy placach zabaw. [w:] Zieleń miejska. Bartczak M. Wyd. ABRYS. Poznań. 3 (24). s. 40-43. 2009.

NATURAL ELEMENTS ON THE GROUNDS OF FUN FOR KIDS

Summary

Playgrounds – so often are called the spaces designed for play with children. The very phrase is reminiscent of the flat, paved, devoid of greenery and the presence of other natural elements - such as animals or water. As far friendlier is "fungarden", where a pair of words can hide the real secret garden offers shade trees, a multitude of colors of flowers, the sound of water and bird music, known today as the "relaxation".

Key words: playground, flora, fauna, water